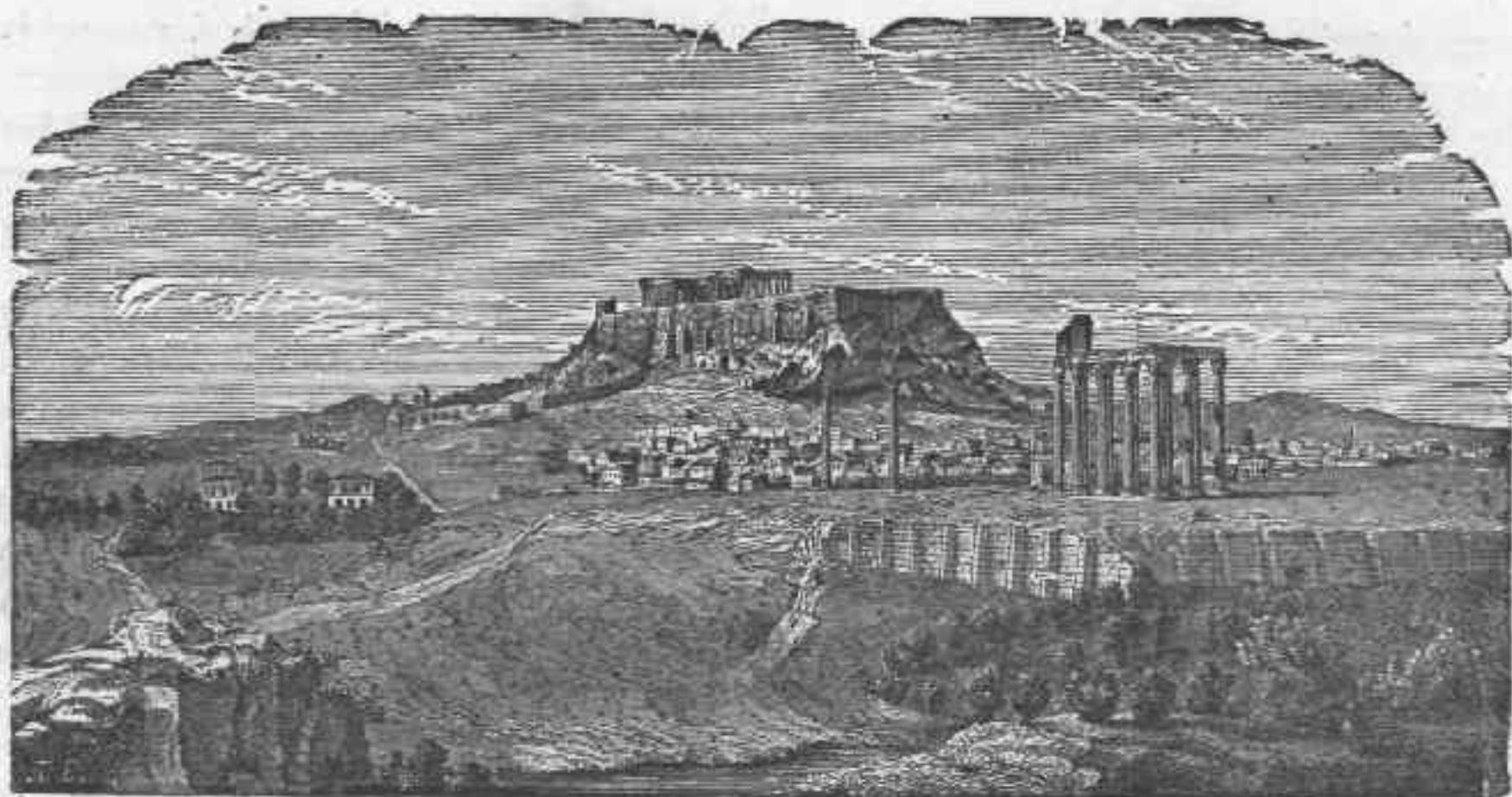

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ, 1864.

ΤΟΜΟΣ ΙΑ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 332.

ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΕΝ ΤΗ ΛΥΣΕΙ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Ἡ νεωτέρα κοινωνία.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλ. 328.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ΄.

Ἀδόλφος καὶ Κόρινθα.

Ἡ μὲν Κόρινθα περιέχει τὴν ἐξομολόγησιν τῆς Κ. Στάελ, ὁ δὲ Ἀδόλφος δύναιται νὰ θεωρηθῇ, ὡς ἡ ἐξομολόγησις τοῦ Βενιαμὶν Κωνστάν. Πολλοὶ δὲ ἀγνοοῦσιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς *Θρησκείας*, ὁ ἐξοχὸς δημοσιογράφος, ὁ ἐνδοξὸς ρήτωρ, ὅς τις ἐπὶ τῆς Παλινορθώσεως ἐκήρυξεν ἀτρομήτως πόλεμον πρὸς πάσας τὰς ὀπισθοδρομικὰς μερίδας, ἔγραψεν οἰκογενειακὴν μυθιστορίαν. Ἐν τῇ μυθιστορίᾳ ταύτῃ ὡς καὶ ἐν πολλαῖς ἄλλαις, ὁ μῦθος εἶναι ἐλάχιστος. Καὶ ἂν χωρίσωμεν τὸ κύριον μέρος τῆς διηγήσεως ἀπὸ τῶν ἐπεισοδίων, εὐρίσκομεν καθαρὰν τὴν ἱστορίαν δύο ψυχῶν αἰτίνας, καὶ τοὶ ἔχουσιν τὴν προαίρεσιν, οὔτε νὰ συνεννοηθῶσιν ἐντελῶς, οὔτε νὰ κατασταθῶσιν εὐτυχεῖς δύνανται· ἡ ψυχρά καὶ πῶς σκεπτικὴ φύσις τοῦ Ἀδόλφου, δὲν ἐννοεῖ ὅλον τὸν ἐνθουσι-

σμόν καὶ ὅλας τοὺς πόθους τῆς Ἐλεονώρας. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περιστάσεις φέρουσιν ἀκαταπαύστως εἰς συνάφειαν τὴν παγετὸν καὶ τὸν κρατῆρα, ἁρμονία μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἄκρων εἶναι ἀδύνατος. Ἐπόμενον δὲ ὅτι ὁ γλυκύτερος χαρακτήρ ὑπόκειται πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς παθήματα, διότι ἡ διάνοια μεταρσιουμένη ὑψίτερον, ἀποφεύγει εὐκολώτερον τὰς ἀδημονίας καὶ τοὺς σπαρχμους τῶν παθῶν· ἔχουσα δὲ κόσμον ἴδιον, κόσμον ἀπρόσιτον, καταφεύγει εἰς αὐτὸν ἅμα ἐξαεθεῖσα ὑπὲρ τὸ δέον ὑπὸ ἐνθέρμων ἐντυπώσεων. Ἐν τῷ Ἀδόλφῳ εὐρίσκομεν ἔχνη τοιαύτων ἀντιθέσεων, γυναῖκα καταφλεγμένην ὑπὸ ἔρωτος, καὶ ἄνδρα τὸν νοῦν ἔχοντα πρὸς τὰς οὐρανίους ἡδονάς, τὰς δὲ κλίσεις τοῦ κόσμου τούτου θεωροῦντα ὡς ἀπλοῦν τρόπον τέρψεως. Ὅ,τι οὗτος θεωρεῖ ὡς ἐπεισώδιον μᾶλλον ἢ ἥττον ἀξιόλογον τῆς ζωῆς, ἐκείνη ἐκλαμβάνει ὡς ὑπαρξιν. Ἐκ τούτου δὲ προκύπτει πάλιν ἐσωτερικὴ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπόκωφος. Ὅσάκις τὸ πάθος δὲν εἶναι βαθύ, δὲν ἀπατᾷ ἐπὶ πολὺ τὴν ἀληθῶς ἐρωσάν καρδίαν. Ὁ γογγυσμὸς ἀναβαίνει ταχέως εἰς τὰ χεῖλη τῶν πασχόντων· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν ἀγάπην, ἐξασθενίζει αὐτὴν ἀνεπαίσθητως καθιστᾷ αὐτὴν δύσφορον. Ἐντεῦθεν παντὸς εἶδους ἀνησυχίαι, γογγυσμοί, ὀργαὶ μᾶλλον ἢ ἥττον καταστελλόμεναι, στιγμιαῖαι ρήξεις εἰς ἃς ἐπέρχεται μὲν συνδιαλλαγή, οὐχὶ ὁμῶς εἰλικρινὴς ἐκατέρωθεν. Δὲν εἶναι δὲ διά-

σκολον νὰ προῖδῃ τις τὸ ἀποτέλεσμα· ὁ ἔρως καταβάλλεται κατὰ τινὰ τελευταίαν κρίσιν. Ἐὰν δὲ ἐπιζήσῃ ἐντὸς περιπαθοῦς ψυχῆς, ὁμοιάζει πρὸς σφοδρότατον πάθος, ἐξ ἐκείνων ἅτινα δύναται νὰ ὑπομείνῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

Κ'.

Ἔρωσ ἐν τῷ γάμῳ.

Ἰπάρχουσι φύσεις αἵτινες πρῶτον τῶν ἀναγκῶν αἰσθάνονται τὸν ἔρωτα· ἡ Κ. Στάελ εἶχε τὸν χαρακτηριστικόν. Τὸ ὄνειρον τῆς *Korinthe* εἶχε διασχεδασθῇ ὡς καὶ τὸ τῆς *Delphine*, ὅτε ἄλλο τι παρουσιάσθῃ ἐν τῇ φαντασίᾳ αὐτῆς, « ὁ ἔρωσ ἐν τῷ γάμῳ. » Δυσκολώτατον εἶναι νὰ εἰπώμεν διὰ ποίων κρυφίων ἀλλοιώσεων καὶ διὰ ποίων σκληρῶν δοκιμασιῶν ἡ συγγραφέα τὴν *Delphine* περιώρισεν εἰς τοῦτο τὰ περιφλεγῇ πάθη τῆς ἰδίας νεότητος, διότι ἀτελεῖς εἰδήσεις πορίζομεθα ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτῆς. Ἀλλὰ τις συγγένισσα καὶ οἰκαιοτάτη αὐτῆς φίλη, ἡ Κ. Necker de Saussure, λέγει ὅποῃ περιστάσεις κατέπεισαν αὐτὴν νὰ νυμφευθῇ τὸν K. de Rocca.

« Νέος τις καλῶς γεννηθεὶς ἠγαπᾶτο ἐν Γενεύῃ διὰ τὰ περὶ τῆς μεγάλῃς αὐτοῦ ἀνδρίας λεγόμενα, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ βαδίσματος αὐτοῦ, προερχομένην ἐκ τῶν βαρέων τραυμάτων ᾗ ἔπαθεν ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅπου ὑπηρέτησεν ἀξιοματικὸς ὢν γαλλικοῦ συντάγματος. Δύο λέξεις συμπαθείας σταλαῖσαι αὐτῷ ὑπὸ τῆς Κ. Στάελ τοσοῦτον ἐξῆψαν τὴν τε καρδίαν καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὥστε εἶπε· « τοσοῦτῳ πολὺ θ' ἀγαπήσω αὐτὴν, ὥστε θὰ μὲ ὑπανδρευθῇ. »

Καὶ δὲν ἐψεύσθη ἡ προφητεία (1). Τοσαύτην μάλιστα ἀγάπην συνέλαβεν ἡ Κ. Στάελ πρὸς τὸν σύζυγον αὐτῆς, ὥστ' ἐφροεῖτο ἀδιακόπως μὴ στερηθῇ αὐτόν. Οὗτος δὲ μὴ δυνήσας νὰ ζήσῃ μετὰ τὸν θάνατον τῆς *Korinthe*, κατέφυγεν εἰς τὰς νήσους Pygées, παρὰ τὴν Προβηγκίαν, καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ (2).

ΚΛ'.

Περὶ τῆς Γερμανίας.—Φιλοσοφικαὶ θεωρίαι.

Ἡ *Γερμανία* ἐδημοσιεύθη (3) μεταξὺ τῆς μακαριότητος ὠραίου ὁνείρου ἐπὶ τέλους διαλυθέντος. Διὸ ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα γαλήνη ἐν τῷ

(1) Ὁ γάμος οὗτος ἔμεινε μυστικὸς, λέγει ἡ Κ. Necker de Saussure. Notice sur le caractère et les écrits de Mme. de Staël.

(2) Ὁ K. de Rocca ἀφῆκε χειρόγραφον, Le mal du pays ἐπιγραφόμενον· εἶχε δὲ δημοσιεύσει ζῶν *Mémoires sur la guerre des Français en Espagne;—Campagne de Walcheren et d'Anvers en 1809.*

(3) Διὰ τὴν ὑπαρξάλλουσαν αὐστηρότητα τῆς αὐτοκρατορικῆς λογοκρισίας ἐδράδυνεν ἡ δημοσίευσίς τοῦ συγγράμματος τούτου.

συγγραμμάτι τούτῳ, καὶ θαυμασιὰ ἡ περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνθρώπων μετριοπάθεια.

Τὰς ιδέας τῆς Κ. Στάελ ἐρρύθμιζεν ὁ χρόνος βραδέως μὲν, ἀλλ' ἀδιακόπως. « Κατέκρινον τὰ συγγράμματα αὐτῆς ὡς ἐπιτετηδευμένα καὶ περιορισμένα· ἀλλ' ἐνόησαν τὴν μυστικὴν αὐτῶν βάσιν; παρετήρησαν ὅτι ἡ ἐπιτετηδεύσις αὐτῆς εἶναι ἐπιτετηδεύσις νοὸς διψῶντος ἀλήθειαν, ἐπιθυμοῦντος νὰ πείσῃ καὶ νὰ πεισθῇ; εἶδον ὅτι ἡ περιέργεια αὐτῆς εἶναι περιέργεια τῆς ψυχῆς (4); Προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ φλογερὸς μαθητὴς ὁ συγγραφέας τὰς περὶ τοῦ I. I. Ρουσσώ ἐπιστολάς, ἐνεκολπώθη τὰς ιδέας τοῦ Jacobi. Καὶ ὁμῶς κατακρίνει ἐν τῇ Γερμανίᾳ τὰς ὑπερβολὰς τοῦ συστήματος τοῦ Jacobi· καὶ ἐπικρίνει μάλιστα μετὰ πολλῆς οἰκότητος τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ μυθιστορίαν Woldemar. Ἡ ἀλλοίωσις αὐτῆς δὲν θέλει ξεύσει τοὺς ἔχοντας ιδέαν τινὰ περὶ τῆς συγγενείας τῶν δογμάτων. Καὶ μὲν ὁ Ρουσσώ φαίνεται ἐνίοτε θυσιάζων εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, ὡς φέρ' εἰπεῖν, ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως τοῦ ἐκ Σαβαυδίας ἑφημερίου· πράγματι ὁμῶς ἐπικρατεῖ παρ' αὐτῷ τὸ αἰσθημα, τὸ ὅποιον εἶναι ἡ οὐσία τῶν θεωριῶν αὐτοῦ. Ὅθεν ὅ,τι εἶναι κλίσις παρὰ τῷ Ρουσσώ, γίνεται σύστημα καὶ μέθοδος παρὰ τῷ Jacobi. Εἶναι ἄρα παράδοξον ὅτι ἡ Κ. Στάελ ὠλίσθησεν ἀνεπαισθήτως εἰς κατωφέρειαν τοσοῦτῳ πρηνῇ;

Ἡ γερμανικὴ αἰσθηματικότης ἐξῆγειρε καθ' ἑκάστην τὴν πρὸς τὰς χριστιανικὰς πεποιθήσεις εὐμένειαν αὐτῆς. Οἱ γερμανοὶ φιλόσοφοι τῆς αἰσθηματικῆς σχολῆς ἦσαν τότε πολλὰ εὐδιάθετοι νὰ ὁμιλῶσιν ὑπὲρ τῆς ἀποκλύψεως. Τὸ Εὐαγγέλιον ἤρρεσκεν αὐτοῖς, διότι ἐθεώρουν αὐτὸ ὡς ἐπανάστασιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως κατὰ τῆς ὑπερβαλλούσης ὀρθοδοξίας τῶν Φαρισαίων, καὶ τῆς ἀναλγησίας καὶ ψυχρότητος τῶν ἀρχαίων θρησκευμάτων. Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ θεωρεῖν τὴν εὐαγγελικὴν πίστιν ἦτο τότε τοσοῦτῳ γενικὸς πέραν τοῦ Ρίνου, ὥστε αὐτὸς ὁ μὴ εὐκόλως ἐμπνεόμενος ὑπ' ἐνθουσιασμοῦ Κάντ, ἐξέθετο ἐν τῷ ὀνομαστῷ συγγραμμάτι « Ἡ θρησκεία ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ὀρθοῦ λόγου, » ὁμοίως ὡς ἐγγιστὰς ιδέας, αἵ τινες ἐφάνησαν τῇ Κ. Στάελ πολὺ ἀνώτεραι τῆς γαλλικῆς φιλοσοφίας τοῦ III' αἰῶνος. Πλὴν τούτου, ὁ νοὺς αὐτῆς ὡς καὶ πάντων τῶν Γενευαίων, ἐταλαντεύετο μεταξὺ τῆς ἐπιβρόχης τῶν Παρισίων καὶ τῆς τοῦ Βερολίνου.

Ἐτι καὶ ἐν τῇ Κορίνθῃ δυσμενῶς πῶς ζωγράφονται οἱ Γάλλοι, καὶ σχεδὸν παρίστανται κατώτεροι τῶν Ἀγγλῶν. Ἡ *Γερμανία* (Λονδίνον 1813) θέτει τοὺς συμπολίτας τοῦ Κάντ, τοῦ Ἑρδερ, τοῦ Schelling, τοῦ Jacobi, τοῦ Schleiermacher, τοῦ Φίχτε καὶ τοῦ Hegel, εἰς τὴν πρώτην βαθμίδα

(4) Vinet, Littérature du XIX siècle.

της διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Τοσούτῳ δὲ ὠργίσθη ὁ Ναπολέων διὰ ταῦτα, ὥστε προσέταξε νὰ σχισθῇ τὸ βιβλίον (1). Ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Καίσαρος ἦτο παιδαριώδης, διότι ὁ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς θαυμασμὸς τῆς Κ. Στάελ δὲν εἶναι ἀπόλυτος. Καί τοι ἐπαινῶσα « τὴν φαντασίαν ἣτις εἶναι ἡ ἐπικρατοῦσα ἀρετὴ τῆς καλλιτέχνου καὶ φιλολόγου Γερμανίης, » παρατηρεῖ μετὰ πολλῆς ἀγχινοίας, ὅτι « ἐμπνέει φόβον, » ἐὰν δὲν καταπολεμηθῇ « διὰ τῆς ἀνυψώσεως τῆς τιμῆς. » Ἀντιτάττει δὲ εἰς τὸ ἐπιχειρηματικὸν τοῦτο πνεῦμα, « τὸ ὁποῖον δὲν ἀνέχεται ὅρια », τὸν δειλὸν ἐκείνον χαρακτῆρα « ὅστις ὑποβάλλεται εἰς πάντας τοὺς ζυγούς. » Μέρους ὅμως τῶν κατακρίσεων τούτων ἀποτρίβεται κατὰ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων, τὰς ὁποίας ἐθεώρει « σχεδὸν (εὐγενεστάτη ἡ λέξις!) ἀντιθέτους εἰς τὰ φιλολογικὰ φῶτα τῶν Γερμανῶν. » (Περὶ τῆς Γερμανίης, Μέρους Α', Κεφ. 20.) Προστίθῃσι δὲ ὅτι πρέπει νὰ ζητηθῇ τὸ φάρμακον τοῦ ἐλαττώματος τῶν συμπολιτῶν τοῦ Goethe εἰς καλλίονας πολιτικοὺς θεσμούς. « Οὐδὲν μέγα θέλει γίνεαι, ἔλεγεν, ἐν Γερμανίᾳ, ἢ διὰ τῆς φιλελευθέρου ἐνεργείας, ἣτις διεδέχθη ἐν Εὐρώπῃ τὸ σύστημα τῶν ἱπποτῶν (2). »

Καὶ αὐστηραὶ μὲν ἦσαν αἱ ἐκτιμήσεις αὗται ὅμως ὁ συγγραφεὺς προτιμᾷ τῆς ἐπιπολαίου σκεπτικότητος, ἣτις ἐπεκράτει εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν Γαλλίαν, τὰς θρησκευτικὰς ῥήσεις τῆς Γερμανίης. Ἀλλ' ὁ χριστιανισμὸς αὐτῆς δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸν τοῦ Bonald καὶ τοῦ Iovseph de Maistre. Εἶναι ἐξ ἐναντίας φιλελεύθερος καὶ προοδευτικὸς, καὶ ἐμπνέει « τὸ μῖσος τῆς τυραννίης καὶ συμπάθειαν ὅλως εὐαγγελικὴν πρὸς τοὺς δυστυχεῖς τῶν κατωτέρων τάξεων. » Ἡ Κ. Στάελ ἀξιοῖ μάλιστα νὰ κόψῃ ἡ εὐαγγελικὴ ἐκκλησία πάντα δεσμὸν συνδέοντα αὐτὴν μετὰ τοῦ Κράτους, καὶ νὰ κατὰσταθῇ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἐκκλησίας, πάντῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῶν ἐπιγείων δυνάμεων.

Εἰ καὶ ἐκήρυττε τὸν χριστιανισμὸν ὡς θρησκείαν, ἣτις πρέπει νὰ καθοδηγῇ τὴν ἀνθρωπότητα, ἐνόησε ἐν ταύτῳ ὅτι δὲν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς τὰς ἀπελευθερουμένους γενεάς οἱ ξηροὶ καὶ μέτριοι τύποι. Ἡ θρησκεία τῆς καρδίας πρὸ πάντων εἶναι ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀνώτατος νόμος τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδελφότητος. Ὁ καιρὸς τῶν αἰρέσεων παρῆλθεν. Οἱ εἰλικρινεῖς μαθηταὶ τοῦ Εὐαγγελίου δὲν θέλουσι πλέον ἐξαντλήσαι τὰς δυνάμεις αὐτῶν εἰς ἀγόνους καὶ ἀσκόπους δογματικὰς ἐριδας· θέλουσιν ἐξ ἐναν-

τίας συνεννοηθῇ ὅπως δεῖξωσιν εἰς τὸν κόσμον ἀληθεῖς κοινωνίαι, ἐν αἷς οἱ τε μεγάλοι καὶ οἱ μικροί, οἱ πλούσιοι καὶ οἱ πένητες, οἱ σοφοὶ καὶ οἱ ἀμαθεῖς θέλουσιν ἔχει μίαν « μόνην καρδίαν καὶ μίαν μόνην ψυχὴν. »

Ὁ συγγραφεὺς τῆς *Γερμανίης* ἐγίνωσκε κάλλιστα ὅτι κοινωνεῖ τις μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς καρδίας μᾶλλον ἢ διὰ τοῦ πνεύματος. Δὲν ἠγνόει ὅτι ὁ Κάντ (4) εἶχε κηρύξει εἰς τὴν μεταφυσικὴν τοσούτῳ δεινὸν πόλεμον, ὥστε εἶχεν ἀφαιρέσει, δικαίως ἢ ἀδίκως δὲν ἐξετάζω, μέρος τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ. Καὶ ὅμως δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ πίστεως ἡ ἀνθρωπότης. Ὁ βίος εἶναι τοσούτῳ τραχὺς, πολλάκις δὲ καὶ τόσον ἄγανος καὶ ξηρὸς, ὥστε ἕκαστος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀνωτέραν τινὰ δύναμιν (5) ὅπως παρηγορήσῃ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτόν. « Ἐν καιρῷ βαθυτάτου σκότους, ἔλεγέ τις φίλος τῆς Κ. Στάελ οὐχὶ βεβαίως θρησκομανῆς, ἀποβάλλομέν ποτε καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀκτῖνα φωτός; Μεταξὺ τοῦ παρασύροντος ἡμᾶς χειμάρρου, παραβλέπομέν ποτε καὶ τὸ ἐλάχιστον κλαδίον » (6); Ὅταν ὁ ἄνθρωπος βλέπῃ τὸν κόσμον παραδεδομένον εἰς βίαις καὶ τυραννίαις, ἀκατάσχετός τις ὁρμὴ φέρει αὐτόν εἰς τὸ νὰ ζητῇ παρὰ τῆς ὁρατῆς οἰκουμένης τὸ ἄκρον τῆς ἀγαθότητος καὶ δικαιοσύνης, τὸ ἄκρον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκομεν μετὰ μεγίστης ἀγωνίας μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ταλαιπωριῶν.

Οἱ φιλόσοφοι καὶ μάλιστα οἱ θεολόγοι, σπεύδοντες νὰ κανονίσωσι μεθοδικῶς καὶ ἐξηκριβωμένως τὰς ἀκαθέκτους ὁρμὰς αἵτινες φέρουσι τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὸ ἄπειρον, κατέστησαν πολλάκις αὐτὰς ἀδυνάτους, ἀφαιρέσαντες ἀπ' αὐτῶν τὸ αὐθαίρετον. Ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἔχη τὸ αἶσθημα τοῦ Θεοῦ, διὰ τί νὰ μὴ ἀφήσωσιν αὐτὸ νὰ ἀναπτυχθῇ καθ' ὅλον τὸ μεγαλεῖον καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτοῦ; Μὴ πως δὲν ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν καρδίαν; Δὲν ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς ὡς « τὸ ἐν τῶν ὄντων, τὸ αἷτιον τῶν αἰτιῶν, ὡς βαθὺ καὶ μυστηριώδες ἄπειρον, » ἀλλ' ὡς πατὴρ φροντίζων μετὰ στοργῆς περὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, ἀνησυχῶν διὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν, μετρῶν καὶ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτῶν. Οὕτω πως παρισταμένῳ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ πλήθη, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε παρασταθῇ ὡς φοβερὸς Κύριος, ἀγαπῶν θυσίας καὶ ῥίπτων καρκυνούς κατὰ τῶν θνητῶν, δὲν μανθάνομεν ὅτι πρέπει ν' ἀποτεινώμεθα πρὸς τὴν εὐαισθησίαν

(1) Ἀνάγνωθι τὸ ὥρατον καὶ περίεργον προοίμιον τῆς *Γερμανίης*.

(2) Ἡ ἐνδοξὸς ἠθικὴ ἀνάστασις τοῦ 1813 ἔτους, δὲν εἶναι ἀπὸρροια τῆς φιλελευθέρου ἐνεργείας;

(3) Necker de Saussure, Notice CCXCIX.

(4) Ἄξιον τῷ ὄντι σημειώσεως! ὁ Βάυλος καὶ ὁ Βολταίρος εἶναι οὐσιαστικῶς σύμφωνοι μετὰ τοῦ Κάντ εἰς τὰ περὶ μεταφυσικῆς συμπεράσματα!

(5) Ἡ Κ. Στάελ ἀναπτύσσει θαυμασίως τὴν ἰδίαν ταύτην.

(6) Benjamin Constant, *Adolphe*.

τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἔπραξαν οἱ ἀποστολικοὶ ἱεροκλήρυκες, ὁσάκις θέλωμεν νὰ προδιαθέτωμεν αὐτὸν ν' ἀγαπήσῃ τὸν ἔχοντα ἀνά χειρὸς τὴν τύχην αὐτοῦ;

Ναὶ μὲν αἱ θρησκευτικαὶ διατυπώσεις δύνανται νὰ ὦσι διάφοροι κατὰ τὸν χαρακτῆρα ἐκάστου· ἀλλ' ἡ ποικιλία αὐτὴ (ἡ Κ. Στάελ ἐνόησε τοῦτο ἄριστα) δὲν εἶναι πρᾶγμα κακόν. Ἀτόπως θεωρεῖται ὑπὸ τινων μικρονόων ὡς ὀλέθριον προῖον τοῦ προτεσταντισμοῦ. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν θαυμάζω τὴν ἐνόησιν τοῦ καθολικισμοῦ, διότι εἶναι προῖον πίστεως καὶ ἀμαθείας. Εἶναι ἐνόησις καθαρῶς ὑλικὴ ὑπάρχουσα μόνον, διότι ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τοῦ νοῦς πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν, καὶ ἀπὸ τῆς καρδίας τὴν ἐλευθερίαν τὴν κινοῦσαν αὐτήν. Δεσποτισμὸς τοσοῦτον ἀφόρητος καὶ ἐπέμβασις τῆς δυνάμεως εἰς τὰ τῆς συνειδήσεως, εἶναι βεβιαίως ἐναντίον καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ καταστρέφουσι τὸ ἀληθὲς θρησκευτικὸν αἶσθημα. Πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι εἰλικρινές καὶ ἀνεξίθρησκον, πᾶν ὅ,τι δὲν ἐκπορεύεται ἐκ τῆς ψυχῆς, οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνου, ὅστις εἶναι ὁ πατήρ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας καὶ ὁ αὐτουργὸς τῆς ἀγάπης. Αὕτη ἡ πεποίθησις, ἐπικρατοῦσα εἰς τὸ τελευταῖον σύγγραμμα τῆς Κ. Στάελ, ἀναδεικνύει αὐτὸ ἐπαγωγὸν ἅμα δὲ καὶ πειστικόν. Τοιούτη τις συγγραφὴ εἶναι βεβιαίως πρὸς τὴν Γαλλίαν τοῦ 1800 ἔτους πολὺ ἀνωτέρω τῶν ἰδεῶν, αἵτινες ἐπεπόλαζον τότε κατὰ τὰ κράτη τοῦ Μεγζλειωτάτου αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως.

ΚΑ' (δς).

Περὶ τῆς Γερμανίας. — Ῥωμαντισμός.

Κατὰ τε τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν θρησκείαν ὁ συγγραφεὺς τῆς *Γερμανίας* ἐράνη πολέμιος πρὸς πᾶν εἶδος παραδεδεγμένων τύπων· δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔδωκεν ἀφορμὴν ἐν Γαλλίᾳ εἰς ἐπανάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Βόδμερ καὶ Breitenger ἐν ταῖς Ἑλβετικαῖς ἐπαρχίαις ὅπου ὁμιλεῖται ἡ Γερμανικὴ. Ὑπὲρ πάντα ἄλλον συνετέλεσεν ἡ Κ. Στάελ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων παραδοχὴν ἐκείνου τὸ ὅποιον ὠνομάσθη, ἀγνοῶ διὰ τί, Ῥωμαντικὸν εἶδος. Ὁ Ναπολέων, ἀγανακτήσας διὰ τὰς φιλολογικὰς θεωρίας αἱ τινες ἐφαίνοντο αὐτῷ πολέμικαι εἰς τὴν διανοητικὴν ὑπεροχὴν τῆς Γαλλίας, δὲν ἐπέτρεψε τὴν δημοσίευσιν τῆς *Γερμανίας*. Οἱ συμπολίται τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Βολταίρου δὲν ἐνόουν τότε κάλλιον τοῦ αὐτοκράτορος αὐτῶν πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ εἶδος φιλολογίας ἄξιον θαυμασμοῦ, ἐν χώρᾳ περὶ ἣν γινώσκουσα τὰς αἰσθητικὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ'. Ὅποιον σκάνδαλον νὰ βλέπωσι γυναῖκα λογίαν θέγουσαν τὸν Κάντ καὶ τὸν Ἑρδερ παρὰ τὸν Καρτέσιον καὶ τὸν Male-

branche, νὰ ἐπικινή τὸν Schiller ὅσον καὶ τὸν Ρουσσώ, ν' ἀντιτάττῃ τὴν πολυμαθεῖαν τοῦ Goethe εἰς τὴν τοῦ Βολταίρου, νὰ θεωρῇ τὸ ποίημα τοῦ Κλοποτὸν ἀνώτερον τῆς Ἑρρίκιᾶδος, καὶ νὰ προτιμᾷ τοῦ Laharpe τὸν Λέσιγκ καὶ τῶν ᾠδῶν τοῦ Ρουσσώ τὰ ἀσμάτια τοῦ Burger.

Ἡ θεωρία τῆς Κ. Στάελ ἐθριάμβευσεν ἐν Γαλλίᾳ μετ' ἀγῶνας ἐμπαθείς (1)· ἦτο ζήτημα ἐθνικῆς φιλαυτίας. Οἱ συμπολίται τοῦ Λοδοβίκου ΙΔ' καὶ τοῦ Ναπολέοντος κατεφρόνουν ἐπίσης καὶ τὸν Shakespeare, καὶ τὸν Καλδερὸν, καὶ τὸν Δάντε καὶ τὸν Goethe. Ἡ Ἑλβετικὴ ἀπροσοπωληψία τῆς Κ. Στάελ ἐθεωρεῖτο βλασφημία κατὰ τῆς δόξης τῆς πατρίδος αὐτῶν καὶ ἀπαίσιος διδασκαλία πρὸς τὰς νέας γενεάς. Ἄλλως τε τὸ ὄρχιον ἐφαίνετο αὐτοῖς ἀχώριστον ἀπὸ τῶν ἀδυσωπῆτων ἀρχαίων κανόνων. Δὲν ἔβλεπον ὅτι τὸ πρῶτιστον θέλγητρον τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ νοῦς εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ αὐθόρμητος ἔκφρασις. Ἐνόμιζον ἐαυτοὺς μιμητὰς τῶν Ἑλλήνων ἐνῶ οὗτοι, πρὸ παντὸς ἄλλου δημιουργοί, ἐθεώρουν τὴν ἀνεξαρτησίαν ὡς τὸν πρῶτον ὅρον πάσης πνευματικῆς γονιμότητος. Ὅποια μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Αἰσχύλου! Πόσον ὀλίγον ὁ τακτικὸς καὶ ἐπίσημος νοῦς τοῦ ποιήσαντος τὸν *Oιδίποδα τύραννον* ὁμοιάζει πρὸς τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐνίοτε δὲ καὶ παραδόξους συλλήψεις τοῦ νοῦς τοῦ ποιήσαντος τὸν *Προμηθεῖα*! Ἀλλὰ καὶ ὁ Εὐριπίδης δὲν εἶναι τοῦ Σοφοκλέους μαθητῆς. Ἑρμηνεύει ἀξιολόγως τὰ πάθη καὶ τὰς ἰδέας τοῦ καιροῦ. Τραγικώτερος ἴσως τοῦ Σοφοκλέους, στερεῖται καὶ τῆς αὐστηρᾶς φιλοκαλίας καὶ τῆς ἀνωτάτης αἰσθήσεως αὐτοῦ. Ἐὰν ἡ Κ. Στάελ ἐγνώριζε τὴν Ἑλλάδα, ἤθελεν ἀντιτάξαι αὐτὴν θριαμβεύουσαν πρὸς τοὺς ἐπιστηθίους συγγραφεῖς τοῦ Ναπολέοντος, τὸν Fontanes, τὸν Baour-Lormian καὶ τὸν Luce de Lancival, οἵτινες ἔλεγον ἀπελῶς ἐαυτοὺς πιστοὺς μαθητὰς τῶν Ἑλλήνων!!!

Ἀλλ' ἐὰν ζώσης αὐτῆς δὲν ἐθριάμβευσεν ἡ ὑπόθεσις ὑπὲρ ἧς ἡγωνίζετο, συνέτρεξεν ὁμοῦς μετὰ ταῦτα εἰς διάδοσιν τοῦ ὀνόματος αὐτῆς. Καὶ σήμερον, ὅτε αἱ ἰδέαι τῶν συγγραφέων τοῦ Omasis (Baour-Lormian) καὶ τοῦ Ἀχιλλέως ἐν Σκύρω (Luce de Lancival) ἀπώλεσαν πᾶσαν ὑπὲρ αὐτῶν ὑπόληψιν, πολλῶν κεφαλαίων τῆς *Γερμανίας* ἡλκωτῶθη ἐπίσης τὸ ἐνδιαφέρον. Θέλωμεν δὲ ἐννοήσῃ τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἰδιορρυθμίαν αὐτῶν ἀνατρέχοντες εἰς τὰς περιστάσεις καθ' ἃς ἐφάνη τὸ σύγγραμμα, καὶ ἐνθυμούμενοι ὅτι αἱ θεωρίαι πρὸς ἃς ἐπάλαιον ὑπεστηρίζετο παρὰ τε τῆς κοινῆς γνώμης

(1) *Ἦνα κρίνη τις περὶ τῶν ἀγῶνων αὐτῶν, ἀρκεῖ νὰ ἀγνώσῃ τὸ προοίμιον τοῦ Βίκτωρος Hugo ἐν τῇ Κρόμβελ.

καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως (1). Ἡ ἀναφανδὸν καὶ μετ' ἀναμφισβητήτου ἐμπειρίας προσβολὴ τῶν φαινομένων ἀνικητῶν προλήψεων, ἐθεωρεῖτο τότε τόλμη.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΔΩΡΑ ΙΣΤΡΙΑΣ.

ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΩΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ.

Ἀπὸ Πυραιῶς εἰς Ῥώμην.

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἰδε Φυλλ. 328. 329.)

Ὑπὸθεν τοῦ Καπιτωλίου, πρὸς τὸ κατωφερές μέρος τοῦ περιωνύμου τούτου λόφου, ὑπ' αὐτοὺς τοὺς πρόποδας τῆς Ταρπηίας πέτρας, ἀρχεῖται σειρά ἀρχαιοτάτων κτιρίων, στηλῶν διεσπαρμένων τῇδε κκασίαι, θρικτυκῶν ἀψίδων, μέγα παρεχόντων τὸ ἐνδιαφέρον. Ἐνταῦθα συγκεντρῶνται αἱ πλεῖσται τῶν ἀναμνήσεων τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, διότι αἱ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν στῆλαι εἶναι λείψανα τοῦ περιφήμου Forum τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, τοῦ θεμελιωθέντος ἐπὶ Ῥωμύλου καὶ Τατίου ὅτε συνεμάχησαν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τῶν Σαβίνων. Ἐνταῦθα συνήρχοντο εἰς ἐκκλησίαν ἡ Ῥωμαϊκὴ Σύγκλητος καὶ ὁ λαὸς, καὶ ἡ λέξις Forum λέγεται ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ a ferendo ἥτοι κομίζεσθαι εἶδη πρὸς πώλησιν, διότι ἐν ἀρχῇ τὸ Forum ἐχρησίμευσεν ὡς ἀγορά.

Ἡ σημεῖα τοῦ μέρους τούτου παρεκίνησε τοὺς σοφοὺς ἀπὸ τεσσάρων ἤδη αἰώνων νὰ ἐνασχοληθῶσιν εἰς ἀνέρεσιν τῆς ἀληθοῦς αὐτοῦ διαστάσεως κατὰ τοὺς γρόνους τῆς δόξης του καθὼς καὶ τῶν πέριξ κτιρίων. Ὅτι ἐθεμελιώθη ἐπὶ τῆς συμμαχίας τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῶν Σαβίνων, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφισβόλια. Οἱ δύο οὗτοι λαοί, κατέχοντες τὰς κορυφὰς τοῦ Παλατίνου καὶ Καπιτωλίου λόφου, εἶχον ἀνάγκην οὐδετέρου τινὸς μέρους, ἐνθα νὰ συνέρχωνται πρὸς ἐμπορίαν καὶ φυσικῶ τῷ λόγῳ, ὁ ἀπὸ τῆς Ταρπηίας πέτρας ἀρχόμενος ἰσθμὸς, οὕτως εἶπεν, ἦτο καταλληλότερος πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον. Ἐκατέρωθεν τοῦ ἰσθμοῦ τούτου ὑπῆρχον ἑλῆ, ὧν ποιεῖται μναῖαν Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς. Ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν ἐξήχθη ὅτι τὸ Forum εἶχε μῆκος 550 ποδῶν καὶ πλάτος 366. Περιεκυκλοῦτο δὲ ὑπὸ ἀε-

τώματος διωρόφου, ὑπὲρ τὸ ὅποιον ὑπῆρχον ἐργαστήρια, καὶ ἄνω αὐτῶν δωμάτια, ἐνθα ἐναπετίθεντο οἱ φόροι. Πέριξ καὶ ἐξώθεν τοῦ Forum κατεσκευάσθησαν μετὰ ταῦτα διάφορα κτίρια, τῶν ὁποίων τὰ γνωστότερα ἦσαν ἡ Curia, ἡ αἴθουσα τῆς Γερουσίας· ἐκ δεξιῶν τῆς τῆς Comitium, ἥτοι τόπος ἐνθα συνήρχοντο εἰς ἐκκλησίαν καὶ πρὸς διάσκεψιν· μετὰ ταῦτα τὸ Groecostasis, ἥτοι αἴθουσα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ξένων πρέσβειων, ἡ ἀψὶς τοῦ Φαβιανοῦ, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Φαβίου, νικητοῦ τῶν Ἀλλοερόγων. Ἐξ ἀριστερῶν ἴστατο ὁ ναὸς τῶν Διοσκούρων Κάστορος καὶ Πολυδεύκου καὶ τινα ἄλλα κτίρια. Πρὸς δυσμὰς ἦν ὁ ναὸς τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ πρὸς βορρᾶν ὁ τοῦ Κρόνου, ἡ ἀψὶς τοῦ Τιβερίου, ὁ ναὸς τοῦ Οὐεσπασιανοῦ καὶ ἡ Schola Xancta. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ οἱ ναοὶ τοῦ Αἰμυλίου καὶ τὰ ἐργαστήρια ἐνθα ὁ Βιργίνιος ἔλαβε τὴν μάχαιραν διὰ τῆς ὁποίας ἐφόνευσεν τὴν θυγατέρα του.

Ἐκ τῶν περικυκλούντων τὸν παλαιὸν τῶν Ῥωμαίων Forum μνημείων πρὸς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος, ἴσταται μέχρι σήμερον ἀκεραία ἡ ἀψὶς τοῦ Σεπτίμου Σεβήρου, ἀνεγερθεῖσα τὸ 205 μ. Χ. ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου πρὸς τιμὴν τούτου καὶ τῶν υἱῶν του Ἀντωνίου Καρκαλλά καὶ Γέτα, χάριν τῶν κατὰ τῶν Πάρθων νικῶν. Εἶναι δὲ ἐκτισμένη ἐξ ἐλληνικοῦ μαρμάρου μὲ τρεῖς θόλους, ὡς ἡ ἀψὶς τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ὁκτώ στηλαι μικτοῦ βυθμοῦ, διότι κατεσκευάσθη ὅτε αἱ τέχναι εἶχον ἀρχίσει νὰ παρακμάζωσιν. Ἄνωθεν κατὰ μέτωπον ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφὴ τῆς ἀφιερώσεως τοῦ μνημείου τούτου, ἡ τετάρτη γραμμὴ τῆς ὁποίας εἶναι ἐντελῶς ἐξεσμέντ. Τοῦτο ἐγένετο κατὰ διαταγὴν τοῦ Καρκαλλά, ὅστις θανατώσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γέταν, ἐξήλειψε τὸ ὄνομά του. Πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς ἀψίδος ὑπῆρχε τὸ πάλαι ἀνδριὰς τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτίμου Σεβήρου, καθήμενου μετὰ τῶν δύο υἱῶν του Καρκαλλά καὶ Γέτα ἐπὶ θριαμβικοῦ ἄρματος, ὑπὸ ἐξ συρομένου ἵππων. Ἐξ ἀριστερῶν τῆς ἀψίδος ταύτης κεῖται ἡ ἐκκλησίαι τοῦ ἁγίου Λουκά.

Ἡ ἐκκλησίαι αὕτη εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Ῥώμης, ἀλλ' ἀνεκκινίσθη τὸ 1356 ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Δ'. Ὁ Σίξτος ὁμοῦς ὁ Ε'. τὴν ἐδῶρκε τὸ 1588 εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν ζωγράφων, οἵτινες τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὸν ἅγιον Λουκά, τὸν προστάτην των. Περιέχει δὲ πλεῖστα ἔργα περιφήμων ζωγράφων, τὰ ὁποῖα ἤθελεν εἶσθαι μακρὸν νὰ ἀπαριθμῆται ἐν τῇ παρουσίᾳ.

Ἐξερχόμενός τις ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Λουκά, εὐρίσκειται ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀδριανοῦ, πλησίον τῆς ὁποίας ἴσταται ἡ λεγομένη στήλη τοῦ Φωκά, ἀνεγερθεῖσα τὸ 608 ἔτος ὑπὸ τοῦ

(1) Πᾶσι ἰδέα τῆς Κ. Στάελ ἐθεωρεῖτο ὑποπτος παρὰ τοῦ δεσπότη τῆς Γαλλίας. « Δὲν ὁμιλεῖ, ἔλεγεν, οὔτε περὶ πολιτικῆς, οὔτε περὶ ἐμοῦ, ὡς ἀξιοῦσιν· ἀλλ' ἀγνοῶ διὰ τί μὲ ἀγαπᾷ πάντοτε ὀλιγώτερον ἀφοῦ ἴδωσιν αὐτὴν. Ἐρεθίζει τὰς κεφαλὰς κατὰ τὸν τρόπον ἑστὶς δὲν μοι ἀρέσκει. » Mme. Necker. Notice. p. CCC.